

ОГЛЯД ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ АКВАКУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ ЗА ДАНИМИ СТАТИСТИЧНОЇ ФОРМИ 1А-АКВАКУЛЬТУРА (РІЧНА) ЗА 2023 РІК

Юрій ШАРИЛО, директор

Микола ФЕДОРЕНКО, перший заступник директора

Василь ПЛІЧКО, головний рибовод – начальник відділу

Тамара ДОМБРОВСЬКА, начальник відділу

Олена ПОПЛАВСЬКА, начальник відділу

Людмила ВОЗНЮК, провідний фахівець

Єлизавета ЗАЛЕНСЬКА, провідний фахівець

Володимир ГЕРАСИМЧУК, провідний фахівець

Андрій СІВЕР, провідний фахівець

Наталія ПАВЛЕНКО, рибовод I категорії

Знання про стан будь-якої галузі економіки країни можна отримати у першу чергу за рахунок аналізу статистичної інформації про її функціонування.

З 2012 року, після ухвалення закону України «Про аквакультуру», в Україні відбувається збір статистичної інформації про результати роботи галузі рибництва (аквакультури) відповідно до положень Наказу Міністерства аграрної політики та продовольства від 21.03.2012 № 141 «Про затвердження форми звітності № 1 А-риба (річна) «Виробництво продукції аквакультури за 20__р.» та інструкції щодо її заповнення».

Ця форма була значною мірою скопійована з зразків звітності часів СРСР та містила чисельні пункти, які реально не беруться до уваги органами урядування галузі, фактично переобтяжувала ці форми, і не відповідала вимозі бути зручною як для користувача, так і для контролюючих органів.

Статистичну інформацію щодо обсягів виробництва продукції аквакультури за 2023 рік вперше зібрано територіальними органами Державного агентства України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм

відповідно до Наказу Міністерства аграрної політики та продовольства від 11.09.2012 № 1655 «Про затвердження форми звітності у сфері аквакультури та інструкції щодо її заповнення» (Форма звітності № 1А-аквакультура (річна) «Звіт про аквакультуру за 20__ рік»).

Нова форма значною мірою враховує положення Регламенту (ЄК) № 762/2008 Європейського Парламенту та Ради від 9 липня 2008 про надання державами-членами статистичних даних з аквакультури та про скасування Регламенту Ради (ЄК) № 788/96.

Втім низка недоліків, які було відзначено експертами за застосування попередньої форми, лишились. Так, ступінь звітування суб'єктів аквакультури лишається доволі низьким, є питання щодо достовірності наданої інформації. Україна отримує статистичні дані, що можуть не відповідати дійсності, а лише вказує на деякі тенденції процесів розвитку. Крім того, 2023 року, як і попереднього, до звичайних, традиційних проблем функціонування галузі, які впливали на обсяги, різноманіття та якість виробництва продукції аквакультури України додалась війна з багатоплановими впливами не лише на українську економіку, а й економіку інших держав, які часто є постачальниками витратних матеріалів для українського рибництва.

I. Звітність суб'єктів аквакультури

За даними територіальних органів Держрибагентства за 2023 рік, кількість суб'єктів аквакультури становить 3 481 підприємство різних форм власності, з них надали звітність за формою № 1А-аквакультура (річна) 1 847 таких підприємств або 53,06 % загальної кількості суб'єктів аквакультури; у 2022 році ступінь звітності становив 38,73 %, тобто доволі суттєво зріс (рис. 1).

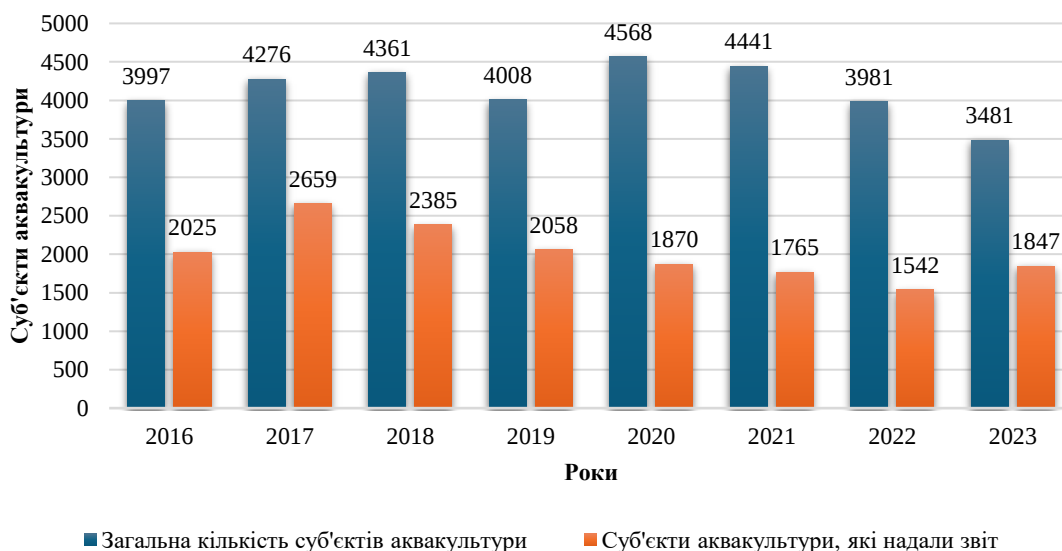

Рисунок 1 – Суб'єкти аквакультури які надали звітність

Ігнорування суб'єктами аквакультури надання звітності за результатами роботи за рік не дає нам змоги **об'єктивно** визначити стан розвитку сектору економіки та вплив такого чинника як війна (за виключенням таких ситуацій, коли та чи інша територія явно постраждала від воєнних дій, як-от Херсонська область чи Луганська). Причинами такого ставлення можуть бути небажання

співпрацювати з урядовцями, тінізація аквакультури та відсутність відповідальності за ненадання звіту.

Із 1224 (2022 року – 1286) суб'єктів аквакультури – це юридичні особи, а 2557 (2022 року – 2965) суб'єкта – це фізичні особи – підприємці (ФОП), причому ступінь звітності у підприємств різної форми власності доволі близький) (49,35 % (40,28 % – 2022 року) та 55,07 % (34,54 % – 2022 року) відповідно.

Маємо взяти до уваги, що інформація, що надходить від територіальних органів Держрибагентства, не містить даних щодо активних у заявленій діяльності підприємств протягом звітного періоду, тобто відсоток підприємств, що звітували, від кількості **активно** працюючих може бути суттєво більшим, аніж у наведеній таблиці 1.

Таблиця 1 – Відсоток господарств, що прозвітували за областями

Області	Роки							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Вінницька	90,86	89,54	70,09	64,11	48,04	36,04	38,52	36,85
Волинська	100	96,15	98,28	98,65	98,73	98,75	98,75	98,82
Дніпропетровська	13,18	8,95	12,73	8,44	8,6	7,76	29,89	61,54
Донецька	100	100	-	100	100	100	100	100
Житомирська	53,03	44,97	67,04	55,76	43,87	67,89	76,67	75,81
Закарпатська	88	68	22,41	33,93	18,68	14,66	36,49	97,3
Запорізька	46,89	51,88	33,82	52,83	55,34	48,61	45,71	46,15
Івано-Франківська	23,81	33,07	20,1	29,61	30,87	35,33	31,29	40
Київська	20,35	29,69	28,85	27,66	19,81	16,36	8,64	16,87
Кіровоградська	93,41	81,86	100	67,37	46,46	29,33	25,66	48,47
Луганська	-	88,89	100	-	-	100	-	-
Львівська	-	15,11	82,18	57,55	62,9	71,2	58,59	48,92
Миколаївська	86,67	100	100	92,86	100	96,61	90,38	98,08
Одеська	63,83	40,16	47,32	50	52,59	56,76	42,11	37,1
Полтавська	16,96	10,62	57,14	14,46	34	29,09	21,54	35
Рівненська	-	96	100	92,86	76	84,09	86,92	88,81
Сумська	-	100	100	96,88	100	98,1	99,53	100
Тернопільська	-	36,15	24,62	-	34,38	42,34	23,66	78,57
Харківська	-	5,45	100	-	100	83,33	66,67	85,71
Херсонська	-	100	100	-	100	100	0	0
Хмельницька	-	69,87	45,29	-	30,48	35,15	25,28	43,08
Черкаська	-	56,6	47,3	-	30,48	32,56	29,92	62,67
Чернівецька	-	81,62	48,26	-	25,75	21,38	28,16	45,29
Чернігівська	-	86,87	94	-	93,55	92,31	86	85,11
Всього по Україні	50,66	62,18	54,69	51,34	40,94	39,74	38,73	53,06

Тінізація сучасної вітчизняної аквакультури є наслідком, в першу чергу, не стільки неефективної державної політики, скільки відсутністю кредиту довіри бізнесу до сектору урядування, і як наслідок, маємо розірвані взаємовідносини між бізнесом, владою та суспільством. Рибницький бізнес не зацікавлений у співпраці з владою та громадою, тому намагається віддалятися від них і максимально ізолюватися. Впливу поточної ситуації у суспільстві, тобто війни, на ступінь звітності не помітно. Варто сподіватись, що ухвалення змін до закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» в частині аквакультури сприятиме зростанню ступеня звітності.

Як видно з наведеної таблиці, ступінь звітування у розрізі окремих областей зріс, іноді суттєво, у більшості областей України (звітність відсутня з Луганської, Херсонської областей та АР Крим).

Відповідно до звітності, обсяги виробництва власне риби 2023 року дещо зросли, у тому числі, як можна припустити, і за рахунок поліпшення стану звітності. У 2023 році загальний обсяг продукції аквакультури підприємств, що звітували, склав 15 268 т, а у попередньому 2022 році цей показник становив 14 630,1 т (рис. 2).

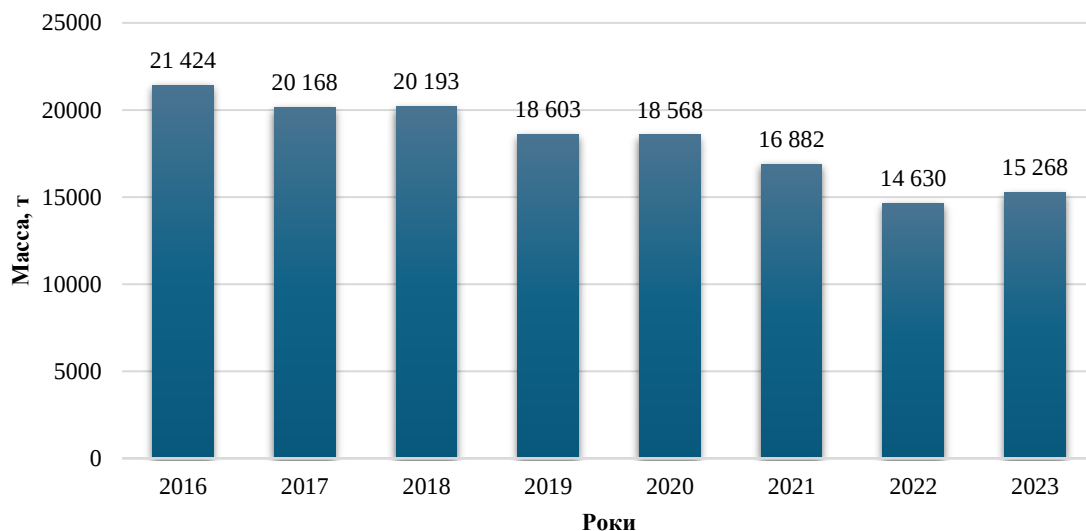

Рисунок 2 – Загальний обсяг продукції аквакультури (за роками)

До загального обсягу виробленої продукції рибництва входять: товарна продукція для реалізації на ринку, а також товарна продукція комплексних або спеціалізованих господарств у вигляді посадкового матеріалу, у тому числі: у ставках – 14 748 т (2022 – 13 467 т), у садках – 53,55 т (2022 – 226,7 т), у басейнах – 184,9 т (2022 – 231,4 т), в РАС/УЗВ – 281,6 т (2022 – 53,4 т), в інших водних об'єктах – 0 т (2022 – 651,2 т), тобто відзначається зростання обсягів виробництва у ставках та РАС/УЗВ, в інших технологічних умовах відбулось зменшення обсягів виробництва риби.

Крім власне риби, уперше підприємства аквакультури звітували про виробництво ракоподібних (2 848 кг). Весь обсяг продукції нібито отримано у ставках.

Звертає увагу суттєве зростання виробництва продукції риби у РАС/УЗВ – найбільш сучасного інтенсивного методу аквакультури з тих, що використовуються в Україні

Якись узагальнюючи висновки робити некоректно у зв'язку з неповною звітністю суб'єктів господарювання, а також з комплексним впливом війни на виробничу діяльність. Загальні обсяги виробництва товарної риби зросли на 637,9 т, і основна частина цього зростання припадає на ставкову аквакультуру рибництва (+ 1 281 т). Така ситуація перериває сталий тренд до зменшення обсягів виробництва продукції аквакультури, що спостерігався протягом 5 попередніх років. Не виключено, що основна частка цього зростання припадає на збільшення ступеню звітності, але якісь гучні висновки робити завчасно.

Крім того, вперше офіційно зафіксовано виробництво ракоподібних (раків широкопалого та вузькопалого), хоча обсяги виробництва ще доволі незначні.

У той же час поява у зареєстрованих обсягах виробництва деяких об'єктів аквакультури у доволі значних обсягах викликає певний сумнів, і, на наш погляд, не може бути взята до уваги (у сенсі передавання інформації до Держстату України, міжнародних організацій) як валідована/підтверджена, та вимагає додаткової перевірки, про що йтиметься нижче

Варто звернути увагу також на структуру імпорту риби та морепродуктів в Україну. Серед продукції аквакультури конкурентами українських рибоводів виступають лише постачальники райдужної форелі та акулкових сомів (пангасіус). На наш погляд, зменшити імпортозалежність українського ринку продукції аквакультури можливо у першу чергу за рахунок розвитку інтенсивної аквакультури, а саме форелівництва та сомівництва у басейнах та РАС. Решта об'єктів аквакультури, що імпортуються до України для споживання людиною (сьомга, лаврак, дорада тощо), в Україні не виробляються та не вироблятимуться виключно з природно-кліматичних та економічних міркувань.

Слід відзначити, що на аквакультуру впливають різні фактори, наприклад, кліматичні зміни зумовлюють зростання температури води та повітря, зменшення обсягів поверхневих вод, збільшення кількості аномальних погодних явищ та їх посилення, ускладнення доступу до води як витратного ресурсу (підсилення конкуренції з іншими видами економічної діяльності), зміни екосистем водних об'єктів тощо. Також вплив на аквакультуру мають глобалізаційні процеси, від яких українська рибницька громада не може ізолюватися, зокрема ситуація на ринку виробництва кормів.

II. Баланс площ рибогосподарських водних об'єктів, які були задіяні для вирощування товарної риби у 2023 році

Варто зазначити, що станом на сьогодні в Україні не існує системи моніторингу використання рибницьких водойм, що відрізняє нашу країну від всіх сусідніх, зокрема держав-членів ЄС. Немає достовірних даних про кількість існуючих водойм загалом, яка з них придатна для рибного господарства та які саме використовуються для цієї мети. Наша інформація базується на даних, що надходять від територіальних органів Держрибагентства.

Крім того, важливо зауважити, що рибне господарство в рециркуляційних аквакультурних системах або, як їх ще називають установки замкнутого водопостачання, (вирощування сомів, тилапії) та в басейнових господарствах з

проточними або частково рециркулюючими системами, частково можуть уникати увагу територіальних органів рибоохорони, оскільки вони не є рибогосподарськими інфраструктурами, звітність від них надходить лише на добровільних засадах.

У порівнянні з 2022 роком (табл. 2), відзначається зростання площі деяких категорій ставків, зокрема: нерестових, вирощувальних та інших. Проте, загальна площа ставкового фонду, задіяного у виробництві, збільшилася на 2 184,8 га, тоді як виробничі площі садкових господарств зменшилися майже в 2,5 рази. Щодо басейнів, їх кількість скоротилася на 51 973,6 м².

Таблиця 2 – Використання виробничих потужностей водних об’єктів для аквакультури

Категорія ставків	Ставки, га							
	Рік							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Було в експлуатації – всього	65 669,7	63 775,4	67 873,1	56 714	58 915,2	53 710,4	48 220,4	50 405,2
Маточні	690,9	642,7	525,3	1 456,1	510,1	400,2	488,2	381,5
Нерестові	161,5	144,2	157,8	123,2	119,3	115,9	107,2	132,3
Вирощувальні	19 969,9	19 485,6	21 346,9	15 340,3	15 214,5	13 341	11 339,4	14 722,5
Нагульні	38 634,1	39 381,6	42 158,2	36 294,6	38 007,4	36 063,5	41 071,2	31 281,3
Зимувальні	845,3	912,1	762,4	858,1	865,2	867,5	910,6	678,1
Карантинні	76,5	237,5	54,8	39,3	170,8	129,5	119	51,4
Інші стави	2 043	1 887,9	1 611,9	1 440,9	3 846,3	2 622,2	2 600,8	3 157,9
Садки, м²	30 623,2	35 134	40 879	39 977,7	41 274	70 381	32 690	13 486
Басейни, м²	50 954,4	51 169,1	52 209,1	55 735,6	62 306,6	57 589,9	122 795,9	70 822,3
РАС/УЗВ, м³	-	-	742,6	752,6	944	946	742,6	16 955,15

У рециркуляційних аквакультурних системах виробничі площі становили 16 955,1 м³, що у 16 разів більше ніж у попередньому році. Це, більшість всього, пов’язано із тим, що форма звітності адаптувалась і в ній появився окремий Розділ «Вирощування риби в установках замкнутого водопостачання», що дало можливість суб’єктам аквакультури, які вирощують рибу в РАС вписати свої дані тому, що в попередні роки у звітності такого розділу не було, а був «Вирощування риби в акваріумах» (малось на увазі рециркуляційні системи аквакультури – РАС/УЗВ), що могло заплутати суб’єктів аквакультури, при заповненні річної звітності.

Таблиця 3 – Виробництво товарної продукції на одиницю площі/об’єму

Рік	Категорії водних об’єктів та технологічних пристроїв			
	Ставки кг/га	Садки кг/м ²	Басейни кг/м ²	РАС/УЗВ, кг/м ³
2014	346,3	13,2	26,7	-
2015	425,9	9,4	20,9	-
2016	18	6,1	15,4	-
2017	233,7	3,8	21,1	93,8
2018	309	2,6	25,5	109,1
2019	354	1,3	41,8	155,8
2020	404,3	1,36	11,4	176
2021	358,8	0,76	5,7	154,8
2022	345,7	0,9	1,53	85,7
2023	229,6	2,6	1,86	16,6

В порівнянні з минулим роком виробництво маси риби (в кг) на площу водойми зросло у садках та басейнах. У ставках відмічено зменшення виробництва товарної продукції на одиницю площі.

III. Ремонтно-маточне поголів'я

Аналіз даних щодо чисельності ремонтно-маточного поголів'я риб свідчить про значне покращення ситуації у 2023 році порівняно з попереднім 2022 роком (рис. 3). Чисельність ремонтно-маточного поголів'я рослиноїдних (товстолобики та їх гібриди, амури), сомових (європейський сом, каналний та кларієвий сом) та лососевих (форелі райдужна та струмкова, палія/голець, дунайський лосось) видів риб значно збільшилася. Зокрема, зростання чисельності лососевих видів риб може бути результатом імпорту заплідненої ікри райдужної форелі з країн ЄС (Данія) та подальшим вирощування її до маточного поголів'я.

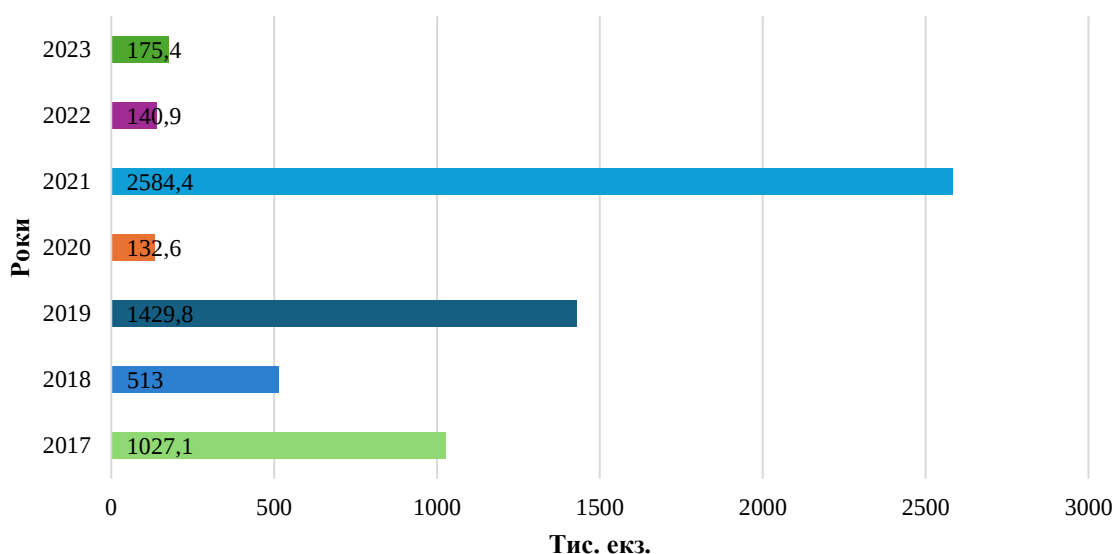

Рисунок 3 – Загальна чисельність ремонтно-маточного поголів'я риб

Ріст чисельності маточного поголів'я сомових може бути обумовлений невибагливістю до умов утримання, швидким темпом росту, а також збільшенням попиту на даний вид риб серед населення. Проте, варто зазначити, що кларієвого сома (*Clarias gariepinus*) порівняно з іншими сомами (європейським та каналним), вирощують рециркуляційних аквакультурних системах, які потребують постійного електропостачання, що в умовах військового стану нестабільне на дороговартісне. Крім того, за словами виробників, на обсяги вирощування, чисельність маточного поголів'я, стабільність виробництва кларієвих сомів істотно вплинуло зростання вартості імпортованих кормів.

Чисельність маточного поголів'я звичайного (рис. 4) коропа суттєво зменшилась, і, враховуючи, що це зменшення триває третій рік поспіль, можна говорити вже про певну тенденцію. Причин цьому може бути декілька. Зокрема, можна припустити, що відбувається зменшення кількості господарств, які працюють за повним циклом (від ікри до столової риби), та зростання частки господарств, які займаються виключно товарним вирощуванням.

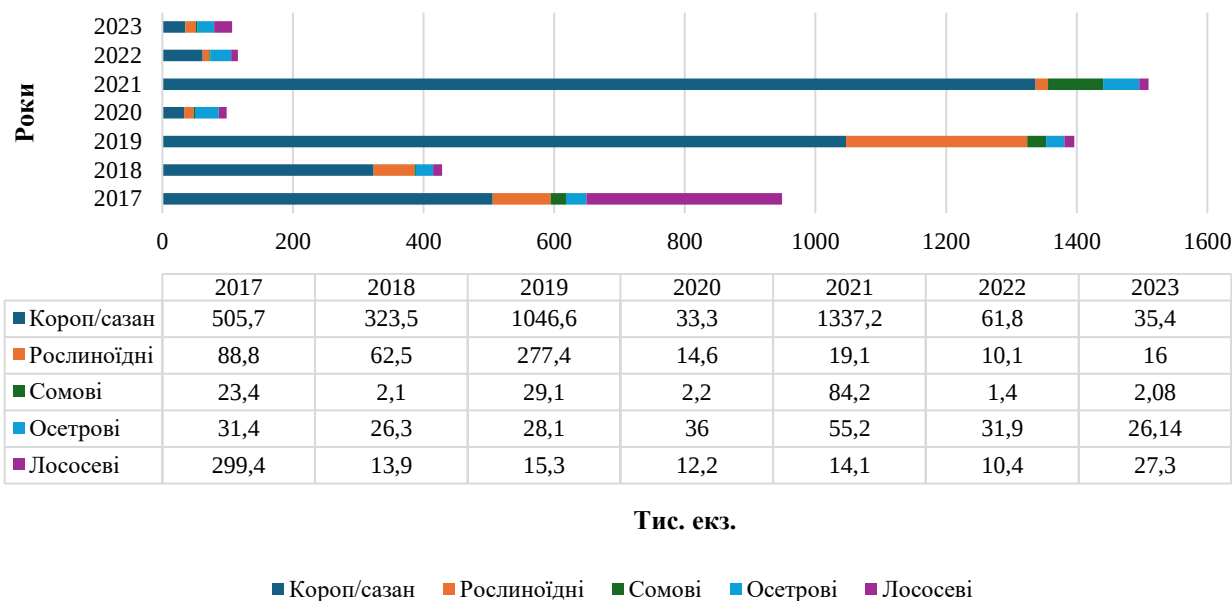

Рисунок 4 – Чисельність ремонтно-маточного поголів'я риб

У той же час на рисунку 4 можна помітити зменшення ремонтно-маточного поголів'я осетрових видів риб, що пов'язане з високою ціною на даний вид риб, недоступною для більшості населення.

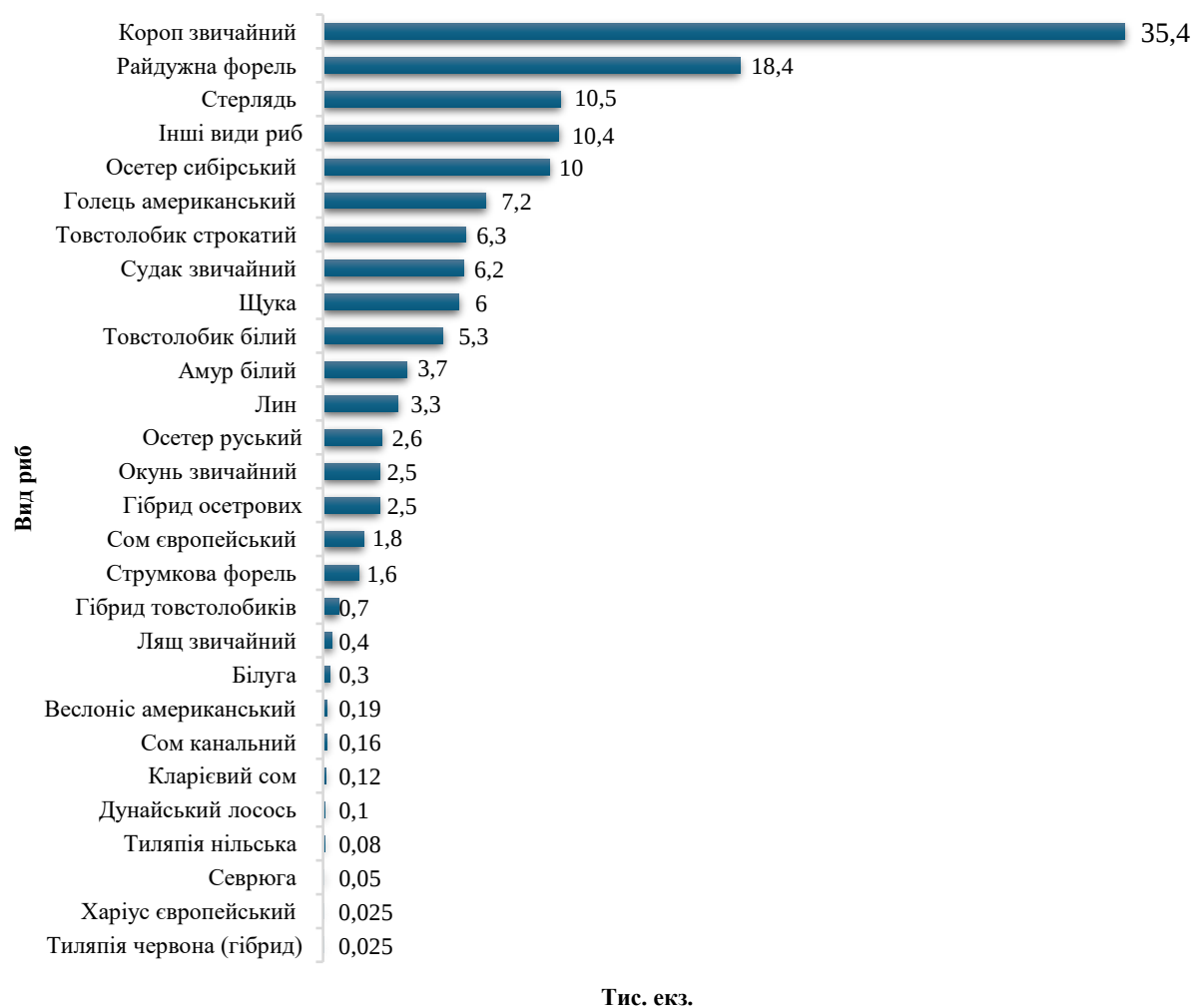

Рисунок 5 – Чисельність ремонтно-маточного поголів'я за видами риб 2023 рік

Крім того, через воєнний стан у країні деякі осетрові господарства, які утримували ремонтно-маточне поголів'я осетрових риб, змушені були припинити свою діяльність, що призвело до зменшення чисельності поголів'я.

Водночас, варто відзначити появу нових видів риб (рис. 5) з не численною кількістю маточного поголів'я, таких як тилapia нільська (80 екз.), тилapia червона (гібрид) *Oreochromis mossambicus* x *Oreochromis niloticus* (25 екз.) та інші, що може свідчити про певну диверсифікацію у частині об'єктів аквакультури в українському рибництві.

Наведені у формах 1-А аквакультура суб'єктами аквакультури дані вимагають додаткової перевірки, оскільки чисельність маточного поголів'я деяких об'єктів аквакультури у порівнянні з зазначеними у формах обсягами товарного вирощування викликають обґрунтований сумнів: відповідно до Розділу 9 «Реалізовано продукції аквакультури», було реалізовано 251,9 т дунайського лосося, і ці обсяги товарної продукції вдалось отримати за доволі невеликого ремонтно-маточного поголів'я (100 екз.). Зазначене зауваження стосується і кларієвого сома, хоча не виключено і імпорт посадкового матеріалу як власне кларієвого сома, так і кларісси (гібрида кларієвих сомів) від країн-постачальників (Нідерланди, Угорщина).

Крім наведеного на діаграмі (рис. 5), варто звернути увагу на формування маточного поголів'я рака широкопалого (4 500 екз. вагою 180 кг), вузькопалого (103 165 екз. вагою 5 284 кг), рака австралійського червоноклешневого (300 екз. вагою 30 кг) та креветки довгорукої (1 000 екз. вагою 30 кг).

IV. Виробництво рибопосадкового матеріалу за 2023 рік

Виробництво молоді риб та інших об'єктів аквакультури є надзвичайно важливим елементом аквакультури. Саме вирощування різновікового посадкового матеріалу є ключовою ланкою у перспективі росту виробництва продукції аквакультури в майбутньому, оскільки якісний, життєстійкий посадковий матеріал у перспективі значно збільшує вихід продукції аквакультури з виробничої одиниці та знижує собівартість вирощеної продукції, що, безсумнівно, з точки зору економіки, має позитивний характер.

Протягом 2023 року було отримано 361,6 млн екз. молоді риб (5 494,9 т), в 2022 році ці обсяги становили 77,5 млн екз. (7 902 т). Це можна пояснити збільшенням використання крупного зарибку в 2022 році (101 г/екз.) на відміну від 2023 року (15 г/екз.) (табл. 4).

Таблиця 4 – Виробництво молоді риби (2018–2023)

№ з/п	Вирощено та виловлено рибопосадкового матеріалу	Роки					
		2018	2019	2020	2021	2022	2023
1	Вирощено рибопосадкового матеріалу, млн екз.	154,5	126,7	166,9	187,5	77,5	361,6
2	Вирощено рибопосадкового матеріалу, т	8 602	7 740	9 446	7 767	7 902	5 494,9
3	Витрати кормів на рибопосадковий матеріал, т	9 408	8 587	7 941	6 337	5 335	10 008
4	Отримано личинки, млн екз.	1 012,6	752,2	977,8	796,2	1 846,1	1 295,8
5	Вселення у внутрішні водні об'єкти, млн екз.	0,3	0,63	0,499	0,022	0,005	25,6

У той же час, ймовірно, у зв'язку з тим, що оновлена до формату, прийнятому у країнах ЄС статистична форма 1-А Аквакультура використовувалась вперше, загальне число вирощеного рибопосадкового матеріалу може бути суттєво завищеним.

Найбільше було вирощено молоді коропа, товстолобиків та їх гібридів, білого амура, сибірського осетра, гольця американського та інших видів риб. Ще в рибницьких господарствах України було отримано молодь вузькопалого рака (698 тис. екз.) та довгорукої креветки (1 млн екз.).

В ставках основний акцент був зроблений на традиційних для української ставкової аквакультури видах риб, таких як короп, товстолобик та їх гібриди, а також білий амур. Серед молоді хижих видів риб вирощували щуку, судака, окуня та сома європейського. Також у ставках проводилось вирощування молоді стерляді та райдужної форелі.

В садках вирощували молодь таких видів риб як короп, судак, гібриди товстолобиків, стерлядь, канальний сомик, осетер руський та сибірський, а також білий амур.

У резервуарах та басейнах переважали лососеві види риб (голец американський, райдужна та струмкова форель, дунайський лосось), та невелика кількість осетрових (стерлядь та руський осетер).

В рециркуляційних аквакультурних системах вирощували молодь осетра сибірського, севрюги, райдужної форелі, кларієвого сома та нільської тилапії.

Велике значення для відновлення рибогосподарського потенціалу та підтримки сталих рибних запасів у водоймах має штучне відтворення традиційних для української ставкової аквакультури видів риб. Особливо гостро це питання постало зараз, в умовах посиленого антропогенного навантаження, яке суттєво впливає на шляхи міграції риб та погіршення умов їх природного нересту а у зв'язку з бойовими діями на тому чи іншому напрямі взагалі до її загибелі або травмуванню.

У 2023 році до водойм загального значення було вселено 25,6 млн екз. різновікової молоді різних видів риб середньою наважкою 7,1 г/екз. Відбулося збільшення вселення водних живих ресурсів в 25 разів, на відміну від попереднього 2022 року, де у рибогосподарські внутрішні водойми (їх частини) було вселено 0,005 млн. екз. різновікової молоді риб. В минулі роки спостерігалася тенденція до зменшення обсягів вселення у природні водні об'єкти якщо порівняти 2022 рік з 2020 або 2019 коли було вселено 0,5 та 0,6 млн екз. відповідно. Дані коливалися від 0,005 млн. екз. (2022 рік) до 25,6 млн. екз. (2023 рік).

Обсяги випуску молоді у довкілля (вселення у рибогосподарські водні об'єкти) вимагають додаткової перевірки, оскільки вага окремих екземплярів молоді була занадто малою та такою, що не відповідає жодним рибоводним стандартам та нормативам. Так, наприклад, якщо брати дані щодо лина, то відповідно до форми 1-А Аквакультура, вага одного екземпляра зарибку становила лише 1 г; осетра руського – 0,15 г; стерляді (чечуги) – 0,16 г; амура чорного – 2,4 г; і нарешті коропа звичайного – 4,7 г. З огляду на структуру Розділу 5 форми, молодь зазначеної наважки випускалась не до

рибогосподарських технологічних водойм для підрощування, а до рибогосподарських водних об'єктів загального призначення. Якщо у зазначеній формі наведено точні числа, то виробничники витратили гроші, працювали дарма, адже виживання молоді, яка за розмірами близька до личинки, у неспеціалізованих водоймах буде стрімко наближатись до нуля. Тому згадані форми вимагають подальшого серйозного аналізу та додаткової роботи з виконавцями – суб'єктами підприємницької діяльності та інспекторами територіальних підрозділів Держрибагентства. У цілому до зазначених обсягів варто поставитись дуже обережно.

Витрати кормів на рибопосадковий матеріал (молодь риби) становили 2023 року 10 008 т, що є максимум за 6 років спостережень. Зростання фактично удвічі витрат за цією статтею вимагає, на наш погляд, додаткової перевірки.

Збільшення кількості виробництва рибопосадкового матеріалу при зменшенні загальної маси порівняно з 2022 роком свідчить про переважання дрібного зарибку.

У результаті аналізу даних про вирощування молоді риби у 2023 році можна зробити кілька важливих висновків. По-перше, відбувся значний приріст обсягів порівняно з попереднім роком. Цей ріст можна пояснити збільшеним використанням крупного зарибку, що дозволило збільшити кількість вирощених екземплярів. Далі, варто зазначити, що у вирощуванні молоді риби акцент був зроблений на широкому спектрі видів, включаючи коропа, товстолобиків, амура та інших видів риби. Це свідчить про певну диверсифікацію аквакультурної діяльності, що сприяє стабільності галузі та різноманітності продукції.

У той же час варто звернути увагу на доцільність останнього стовпчика у таблиці 4.2 форми 1-А аквакультура щодо отримання ікри та личинки риби, а саме щодо зариблення личинкою рибогосподарських водойм. Наскільки нам відомо, технологіями вирощування риби – об'єктів аквакультури України не передбачено такої операції, адже личинка риби у водоймі загального призначення приречена

на дуже високий рівень смертності, оскільки, крім малого розміру, часто ще не перейшла на зовнішнє харчування, тобто якщо не загине сама, то стане поживою хижаків, адже у водоймі загального призначення мешкають усі характерні для зони види риб різновікового складу.

V. Вирощування товарної риби

Вирощування риби в аквакультурі має кілька переваг, порівняно з вилученням з природного середовища/рибальством. По-перше, це забезпечення стабільності в поставках, оскільки умови вирощування можна контролювати, а також регулювати відповідно до попиту. По-друге, це може допомогти зменшити тиск на природні рибні запаси, які часто страждають від надмірного вилову. По-третє, аквакультура може сприяти збереженню природного середовища, оскільки залишаються неушкодженими місця відтворення, міграцій риб тощо.

У 2023 році було вироблено 15 270,3 т продукції аквакультури (99,98 % – риба, 0,02 % – ракоподібні).

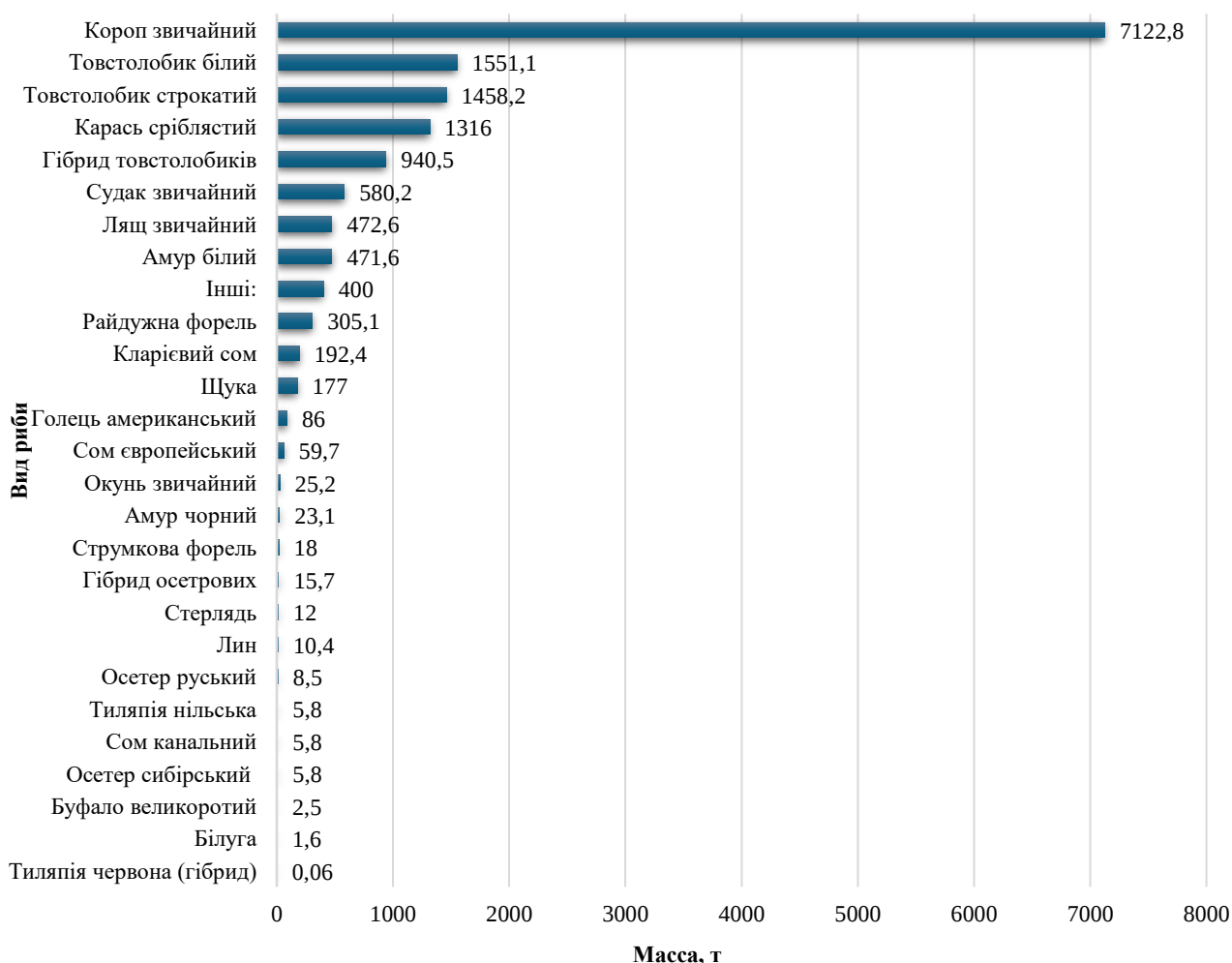

Рисунок 6 – Виробництво товарної продукції аквакультури

З рисунку 6 видно, що виробництво корошових та рослиноїдних видів риб є найвищим серед усіх видів української аквакультури (84,3 % від обсягу всієї вирощеної продукції аквакультури), то можна зробити висновок, що ці види є

безумовними лідерами в цій галузі. Це може бути наслідком кількох факторів: коропові та рослиноїдні види риб дуже популярні серед споживачів в Україні через доступність, що сприяє високому виробництву цих видів, а ще 99,2 % коропових та рослиноїдних вирощуються в ставках, що є традиційним методом, який вже довгий час використовується в Україні.

Ці види риб можуть добре пристосовуватися до умов українських водойм та клімату, що робить їх привабливими для вирощування в аквакультури. Коропові та рослиноїдні види риб можуть бути вигіднішими для вирощування з економічної точки зору, через відносну невибагливість до умов оселища та відпрацьовану століттями та доволі просту технологію відтворення. Вони мають важливе культурне значення та довгу історію вирощування в Україні, що сприяє їхній популярності серед виробників та споживачів.

Факт, що лососеві риби займають лише 2,68 % від загального обсягу виробництва риби, або 409 т, вказує на те, що вони є менш поширеними або менш вирощуваними у порівнянні з іншими видами риб в Україні. Це може мати кілька можливих причин: кліматичні умови, економічні фактори, технологічні обмеження, попит та споживчі преференції. Лососеві риби відомі своєю вимогою до холодної насиченої киснем води, що може робити їх менш підходящими для вирощування в кліматичних умовах, характерних для більшої частини України. Найбільша кількість господарств, які вирощують лососевих, станом на сьогодні зосереджена на заході країни. У той же час, поява у звітності дунайського лосося (головатиці) викликає чималий подив, оскільки товарне виробництво цього виду риб не фіксувалось до цього у жодній країні світу. Дані вимагають додаткової верифікації (перевірки), оскільки внесення даних про товарне виробництво головатиці у звітні форми ФАО напевно викличе питання у міжнародній спільноті (відтворення головатиці у обсягах виключно для відновлення популяцій у річках басейну Дунаю відбувається у низці країн – Словаччина, Словенія тощо. Але про виробництво навіть мінімальних товарних обсягів цього об'єкту досі у світовій літературі не повідомлялось).

74,4 % лососевих вирощують у ставках, а решту у резервуарах та басейнах. Вирощування лососевих риб може бути більш витратним (витрати на імпорتنі спеціалізовані корми, електроенергію для забезпечення киснем, імпорт заплідненої ікри тощо) та менш економічно вигідним порівняно з виробництвом інших видів риб, що призводить до обмеженого виробництва цих видів.

Незважаючи на це, лососеві мають великий потенціал для розвитку в Україні, особливо якщо будуть розроблені технології та методи вирощування, які враховують місцеві умови та економічні фактори. Так, до 24.02.2022 успішно розвивалось форелівництво у передмісті Харкова, і продукція підприємства користувалась незмінним попитом на ринку цього мегаполісу

1,69 % (257,9 т) від загального обсягу складає виробництво сомових, які також являються фаворитами на столах українців. Канального та європейського сомів вирощують у ставках. Це є популярним методом, оскільки ставки дозволяють ефективно використовуючи обмежену земельну площу для вирощування великої кількості риби. Кларієвий сом вирощують в РАС, що

забезпечує високу якість, контрольовані умови для розвитку риб та забезпечення постачання готової продукції в будь-яку пору року.

Такий різноманітний підхід до вирощування сомових риб дозволяє відповідати різним потребам ринку та споживачів, забезпечуючи якісну та доступну продукцію на столах українців.

У 2023 році в Україні було вирощено 43,6 т осетрових риб. Це важливе виробництво, оскільки осетрові види риб мають високу цінність на ринку через смачне та поживне м'ясо, а також кав'яр.

Приблизно половина (45,75 %) осетрових вирощується у ставках, тоді як подібні обсяги (46,91 %) здійснюються в резервуарах та басейнах. Це свідчить про важливість обох методів вирощування для галузі. Решта осетрових (7,34 %) вирощуються у садках, що може бути зв'язано зі спеціалізацією на вирощуванні молодняку для подальшого використання в інших методах вирощування або для випуску в довкілля (природні водойми), а не для товарного вирощування.

Інші види риб, такі як щука, судак, окунь та інші, є також важливими складовими української аквакультурної галузі. Згідно з наданою статистикою, ці види риб складають значну частку виробленої товарної продукції, а саме 1 671,6 т, що становить 10,95 % від загального обсягу виробництва.

Це свідчить про важливість цих видів риб для українського ринку рибної продукції та споживачів, а також є характерним для поширеного в Україні товарного вирощування коропових у напівінтенсивних системах з використанням додаткових, супутніх видів, якими є типові хижаки (сом, судак, щука тощо).

У звітності за 2023 рік відзначено раптове зростання виробництва в аквакультурі судака. У звітності, що надавалась до ФАО у 2023 році (за 2022 рік), не зафіксовано товарного виробництва цього об'єкту в аквакультурі. Тому ця інформація також вимагає додаткової верифікації. Якщо ця інформація гарантовано підтвердиться, то це означатиме, що Україна є найбільшим у світі виробником судака в умовах аквакультури (https://www.fao.org/fishery/en/culturedspecies/sander_lucioerca/en). З одного боку, це дуже позитивний момент, але з іншого, викличе чималу цікавість у міжнародних експертів, і тоді буде потрібно надавати додаткові роз'яснення міжнародній рибоводній спільноті.

Судак має дуже великий попит на зовнішньому ринку, зокрема у країнах центрально-західної Європи, і офіційні обсяги його експорту у вигляді філе перевищують обсяги вирощування та вилову в Україні.

Різнманіття об'єктів аквакультури, які вирощуються в Україні, дозволяє галузі бути більш стійкою до змін в ринкових умовах та задовольняти різноманітні потреби споживачів.

Аналізуючи надані дані про обсяги виробництва товарної продукції аквакультури в Україні за період з 2016 по 2023 роки, можна зробити кілька важливих спостережень щодо тенденцій у цій галузі. Починаючи з 2016 року, коли обсяг виробництва складав 21 424,7 т, і до 2022 року спостерігалась загальна тенденція до зниження, досягнувши мінімуму в 14 630,1 т. Однак, у 2023 році відбулось відновлення до 15 270,3 т. Після стабілізації та навіть

невеликого зниження між 2020 і 2022 роками, в 2023 році спостерігається зростання обсягів виробництва, що може свідчити про покращення умов для аквакультури та адаптації підприємців до умов війни.

Стабілізація та невелике зростання в 2023 році може бути важливим сигналом для галузі аквакультури в Україні, підкреслюючи потенціал для подальшого розвитку та можливість відновлення після періоду зниження.

В цілому, ці дані вказують на певні виклики, з якими зіткнулася галузь аквакультури в Україні в період з 2016 по 2022 рік, а особливо 2022, але також свідчать про потенціал для відновлення та росту, що вже почався у 2023 році.

VI. Витрати кормів протягом 2023 року

Найбільш важливою складовою для успішного ведення бізнесу з вирощування різних видів риб в аквакультурі є якісні та безпечні корми.

Складним і актуальним у організації ефективного ведення аквакультури є напрям робіт, пов'язаний з визначенням потреб риб у енергії, поживних і біологічно активних речовинах та розробка науково обґрунтованих норм годівлі з урахуванням особливостей виду, віку, етапу життєвого циклу, температури води і інших біотичних та абіотичних факторів. В умовах, коли риба не споживає природних кормів, обмін речовин у неї знаходиться практично повністю під контролем людини і залежить від збалансованості, якості і кількості спожитих кормів. Саме у цьому закладений великий потенціал для збільшення швидкості росту риби при мінімальних витратах кормів і найменшому забрудненні води, можливості підвищення ступеню виживання молоді, підвищення якості плідників та їх потомства, а в цілому – ефективності виробництва продукції.

На сьогодні вартість кормів одна з найбільших статей витрат для напрямів аквакультури, які відтворюють та вирощують гідробіонтів, що вимагають годівлі – сомоподібних, осетрових, лососевих, окуневих тощо, а також для підгодівлі (для забезпечення повноцінного харчування) масових корошових. Нестача інвестицій в українське виробництво корму, відсутність вітчизняних науковців – фахівців у сфері нутриціології та відповідних лабораторій призводить до того, що вітчизняний виробник не в змозі задовольнити ринок готових повноцінних сумішей для підгодовування або відгодівлі риби за рахунок продукції вітчизняних виробників. Тому незначну частку ринку кормів становить власне виробництво, а решта імпорт.

Військова агресія російської федерації та її наслідки – руйнування інфраструктури, техніки, майна, руйнація напрацьованих виробничих і соціальних зв'язків та відносин, втрата підприємницьких зусиль та інші фактори – негативно вплинули на аквакультуру України в цілому. Це призвело – особливо на першому році війни – до обмеження обсягів реалізації продукції аквакультури внаслідок порушення логістики, закриття закладів громадського харчування тощо. В результаті це стало причиною появи надлишку риби у водоймах та призвело до додаткових витрат, пов'язаних з утриманням водних біоресурсів у виробничих потужностях, в тому числі з годуванням.

Проаналізувавши статистичні дані з форми Звіт про аквакультуру за 2023 рік, можна зробити висновок, що загальні витрати кормів, демонструючи у 2021

та 2022 роках мали тенденцію суттєвого зменшення, зросли та навіть перевищили загальні витрати кормів 2021 року (табл. 5)

Таблиця 5 – Витрати кормів на різну категорію риби

Роки	Витрати кормів, т			
	Усього	у тому числі на:		
		молодь	маточне поголів'я	товарну рибу
2020	34 243,3	7 941,6	738,9	25 562,7
2021	28 454,5	6 336,5	1 263,4	20 854,5
2022	23 327,3	5 335,1	717	17 275,1
2023	28 770,9	10 007,6	593,2	18 265,9

Тенденцію до зменшення загальних витрат кормів можна пояснити як поступовим переходом годівлі корокових від зерносумішей до більш якісних комбікормів, так і зниженням інтенсивності виробництва з огляду на, у першу чергу, війну.

Заслуговує на увагу значне зростання витрат кормів для вирощування молоді. Цей напрямок можна віднести до таких (виробництво рибопосадкового матеріалу), що почав розвиватися. Витрати кормів на молодь у 2023 році збільшились порівняно з 2022 роком та стали найбільшими за 4 роки.

Витрати кормів на маточне поголів'я, у порівнянні з 2021 та 2022 роками зменшились, що можна пов'язати у першу чергу з впливом війни на аквакультуру. У 2022 році війська російської федерації почали систематичні обстріли інфраструктурної та енергетичної мереж України, що стало черговим викликом для всіх українців, в тому числі для підприємств, які працюють з утримання маточного поголів'я, що потребує постійної годівлі риби та інших поточних витрат.

Дані з Звіту про аквакультуру за 2023 рік вказують, що кількість кормів, яку вітчизняні рибоводи використовували для відгодівлі товарної риби у 2023 році, зменшилися в порівнянні із 2020 роком, але дещо зросла у порівнянні з 2022 роком, що на наш погляд, є прямим свідченням впливу війни на аквакультуру та поступовою адаптацією виробників до умов воєнного стану.

В таблиці 6 показано витрати кормів на вирощування 1 кг риби.

Таблиця 6 – Витрати кормів на вирощування 1 кг риби

Види риби	Роки	Маточне стадо та ремонтне поголів'я			Молодь			Товарна риба		
		Маса, т	Витрати кормів, т	КК	Маса, т	Витрати кормів, т	КК	Маса, т	Витрати кормів, т	КК
Сазан/короп	2022	225,6	394,6	1,7	3 192,5	4 151,1	1,3	7 438,7	14 580,2	2,0
	2023	135,4	398,2	2,9	3 038,2	8 874	2,9	7 122,7	16 659,8	2,3
Сомові	2022	13,1	33,1	2,5	343,4	17,1	0,05	171,8	117,6	0,7
	2023	19,0	11,7	0,6	52,1	131	2,5	257,9	76,5	0,3
Осетрові	2022	203,5	159	0,8	95,6	70	0,7	46,9	37,8	0,8
	2023	111,2	80,1	0,7	77,6	30,5	0,4	43,5	88,4	2,0
Лососеві	2022	56,7	31,7	0,6	120,1	152,3	1,3	391,1	260,7	0,7
	2023	45,3	43,5	1,0	47,4	168	3,5	409	272,3	0,7

Кормовий коефіцієнт – це відношення з'їденого рибою корму до приросту маси тіла, тобто він характеризує засвоюваність корму гідробіонтами і може

свідчити як про ефективність кормів, їх повноцінність, відсутність антинутрицевтиків (ступінь засвоюваності), тобто про їх ефективність, так і про особливості обміну речовин риби. Згідно з наведеними вище даними (табл. 6, рис. 7) можемо зробити наступні висновки:

- у звичайного коропа кормовий коефіцієнт зріс (погіршився) як для маточного поголів'я, так і для молоді та товарної риби, що може свідчити про зменшення використання спеціалізованих комбікормів та збільшення використання зерносумішей;

- у групі сомових (за 2022 рік наявні лише узагальнені дані, тому порівняння умовно коректне) у маточного поголів'я кормовий коефіцієнт сильно зменшився, і, швидше за все, ці дані не є коректними – про такі низькі кормові коефіцієнти у літературі не повідомляється; для групи молоді коефіцієнт стрімко зріс; для товарної риби зменшився до неймовірно низьких показників;

- у групі осетрових (включно з веслоносом) кормовий коефіцієнт під час годівлі маточного стада не змінився; під час відгодівлі молоді зменшився, а товарної риби суттєво зріс, що може свідчити про використання менш ефективних кормів (що пов'язано із загальносвітовою тенденцією до зростання вартості кормів і зменшенням використання імпортованих кормів).

У групі лососевих видів риб кормовий коефіцієнт для маточного поголів'я та молоді зріс, а для товарної риби лишився незмінним.

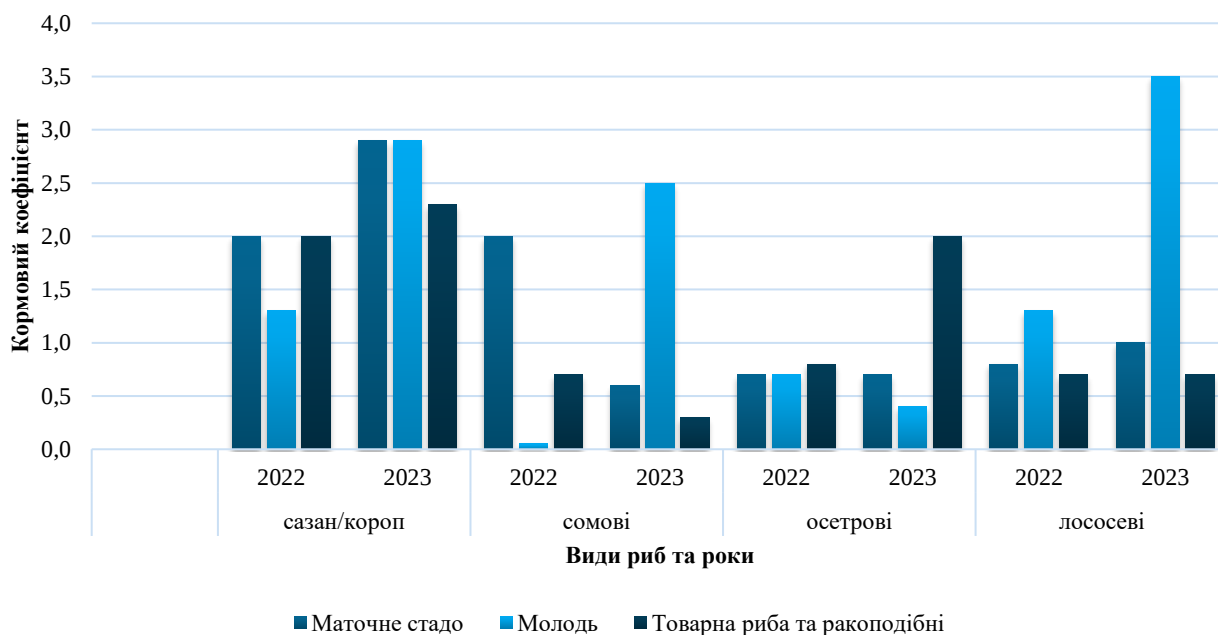

Рисунок 7 – Кормовий коефіцієнт для різних груп риб

Оскільки 2023 року вперше у статистиці з'явилась позиція ракоподібних, то відстеження динаміки змін годівлі цих гідробіонтів у цьому аналізі не робили. Наведена інформація стосується виключно риби.

VII. Економічні показники виробництва продукції аквакультури

Відомості про реалізацію продукції аквакультури дають можливість встановити мотиви зменшення чи збільшення обсягів виробництва продукції аквакультури в останні роки.

Виробництво коропових видів є найбільш стабільним.

В більшій мірі обсяги реалізації продукції вітчизняної аквакультури залежить від ефективного маркетингу. Більшість українських виробників продукції аквакультури нехтують необхідністю опрацювання маркетингових стратегій, іншими словами, мало вивчають уподобання споживачів, мало використовують рекламні ресурси, реалізація товарної риби відбувається в живому, необробленому, непідготовленому вигляді. З іншого боку, більшість заходів з популяризації рибопродуктів у цілому та місцевих видів, зокрема у ЄС, відбувається за суттєвої допомоги різних державних фондів, і у тому, що стосується коропівництва, європейські аналітики приходять до висновку, що самотужки дрібні господарства не в змозі це робити ефективно за власні кошти. Це питання потребує досконалого вивчення, оскільки за напрямками (асортиментом) споживання рибопродукції Україна досить чітко (хоч і з певним запізненням) слідує за тенденціями ринку ЄС, і можна констатувати, щонайменше серед містян (видається, доконаним є той факт, що найбільшими споживачами рибопродукції є населення великих міст та мегаполісів України), небажання споживачів купувати необроблену рибу, яка вимагає чималих зусиль у доведенні її до рівня готової страви.

У той же час, у зв'язку зі стабілізаційними заходами, вжитими виробниками, рівень реалізації товарної риби зріс у цілому та за окремими групами товарів (табл. 7), зокрема коропа, рослиноїдних, сомових, лососевих та у групі «Інші», до якої включено практично усе розмаїття об'єктів української аквакультури. Зменшення реалізації продукції спостерігалось лише у групі осетрових.

Таблиця 7 – Обсяги реалізації товарної риби, т

Рік	Групи об'єктів аквакультури (без безхребетних)						
	Сазан/короп	Рослиноїдні	Сомові	Осетрові	Лососеві	Інші	Разом
2016	6 625,5	6 606,2	81,2	49,6	264,6	887,5	14 514,6
2017	7 016,3	5 264,3	72,7	76,1	317	1 695,4	14 441,7
2018	7 049,8	5 065,1	107,3	81	226,5	1 555,4	14 085,2
2019	5 305	4 211	184,4	50,5	199	1 055	11 005
2020	4 974,2	4 495	208,3	29,5	168,7	1 656	11 531,6
2021	4 531,2	3 660	222,7	28,7	253,4	1 972	10 668,3
2022	3 691,3	2 131,4	116,4	31,9	271,8	728,2	6 971,4
2023	4 328,3	2 391,2	126,7	20,5	593,8*	2 216,4*	9 676,9
*Див. нотатки вище щодо обсягів вирощування та реалізації товарної продукції лосося дунайського (група «лососеві») та судака звичайного («інші»).							

Динаміка реалізації вітчизняної продукції аквакультури за звітними даними наступна:

- зростання: короп (+ 637 т), рослиноїдні (+ 259,8 т), сомові (+ 10,3 т), лососеві (+ 322 т), інші види (+ 1 488,2 т);
- зменшення: осетрові (- 11,4 т).

Що стосується виручки виробників від реалізації продукції аквакультури (рис. 8), то ситуація наступна: спостерігається домінуюче положення коропових видів риб на ринку за виручкою від реалізованої товарної риби у 2023 році (426 млн грн) Також, відзначимо тилапію червону (гібрид) серед інших видів риб

з найменшою виручкою від реалізації, всього 5,4 тис. грн, що свідчить про низький рівень попиту на даний вид та недостатню популярність серед споживачів.

Рисунок 8 – Виручка від реалізації товарної риби (грн.)

За виручкою від реалізованої заплідненої ікри осетер сибірський займає лідируючу позицію – 481 973 грн із обсягом 138 тис. екз. На противагу їй, за обсягом найбільше було реалізовано ікри щуки – 3 000 тис. екз. із вартістю 450 000 грн. Щодо реалізованої личинки та молоді риб, то тут лідерами за виручкою залишаються коропові (2 703 774 грн та 42 442 071 грн відповідно). Натомість, щука відзначається найменшими обсягами виручки від реалізованої личинки (68 194 грн), а лин за молоддю риб (4 000 грн) (рис. 9, 10).

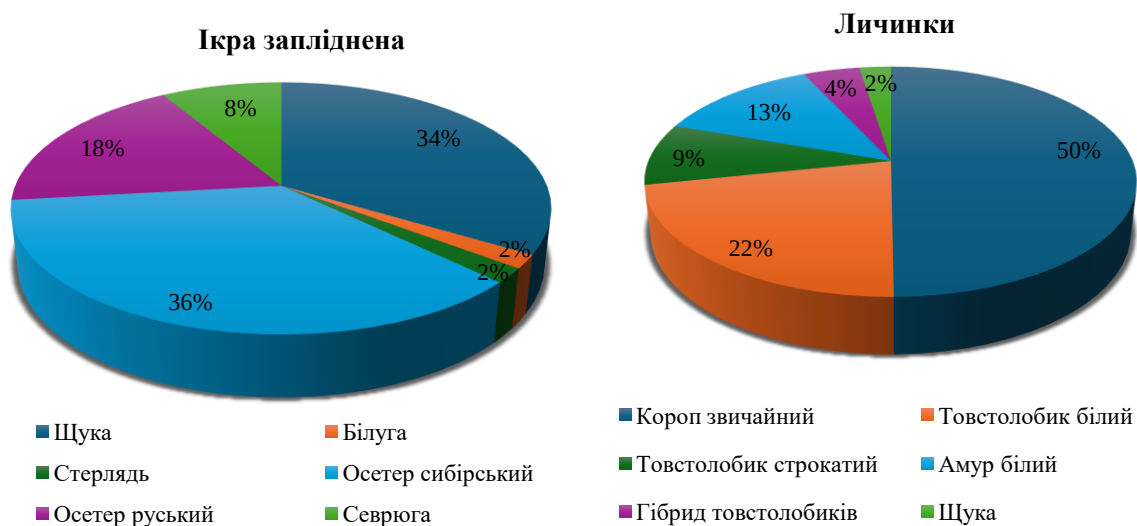

Рисунок 9 – Обсяг виручки від реалізації ікри заплідненої та личинок

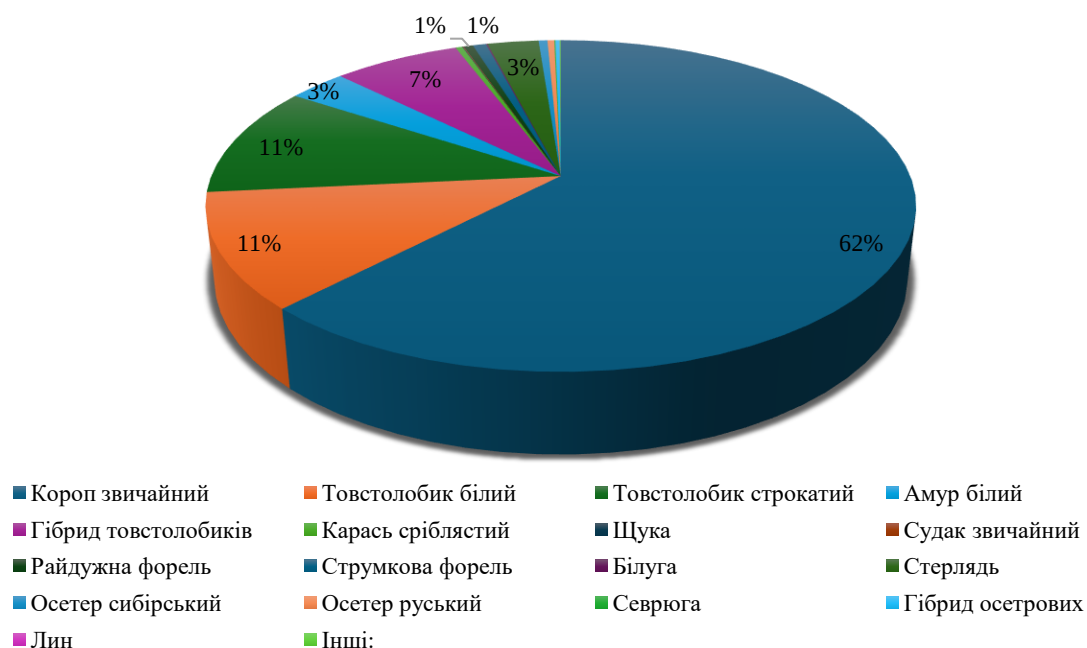

Рисунок 10 – Обсяг виручки від реалізації молоді риб

У порівнянні з 2022 роком спостерігається зростання обсягів реалізованої товарної продукції та отриманої за неї виручки: 28 % та 39,9 % відповідно (табл. 8).

Таблиця 8 – Динаміка обсягів реалізації товарної риби

Рік	Маса, т	Вартість, млн грн
2021	10 668,3	417,2
2022	6 971,4	373,3
2023	9 676,8	621,6

Щодо реалізації інших видів продукції аквакультури, то порівняно із 2022 роком можна відмітити значне падіння виручки від реалізації лише по заплідненій ікрі на 81,1 %, за іншими видами продукції спостерігається зростання. Загальна виручка порівняно з 2022 роком зросла на 36,2 % (табл. 9).

Таблиця 9 – Динаміка виручки від реалізації продукції аквакультури, тис. грн

Рік	Ікра запліднена	Личинки	Молодь риб	Всього
2021	1 999,3	2 974,7	47 835,5	52 809,5
2022	7 085,0	1 126,1	23 041,0	31 252,1
2023	1 339,4	2 772,0	44 845,1	48 956,5

VIII. Зайнятість працівників в аквакультурі

Проаналізувавши дані щодо зайнятості працівників в аквакультурі за чисельністю, гендером ми бачимо, що загальна чисельність чоловіків у секторі аквакультури становить 3 669 осіб, що значно перевищує чисельність жінок, яка складає 787 осіб (табл. 10).

Серед осіб з повною зайнятістю переважають чоловіки. З 3 665 працівників, які повністю зайняті у секторі, 2 970 (81 %) – це чоловіки, а 695 (19 %) – жінки.

Серед осіб з частковою зайнятістю також переважають чоловіки. З 229 працівників, які працюють на частковій зайнятості, 171 (75 %) – це чоловіки, а 58 (25 %) – жінки.

Таблиця 10 – Кількість чоловіків та жінок у секторі аквакультури

Вид зайнятості	Кількість працівників, осіб	
	Чоловіки	Жінки
Повна зайнятість	2970	695
Часткова зайнятість	171	58
Сезонна зайнятість	347	24
Тимчасова зайнятість	181	10
Всього	3669	787

Відповідно до даних форми 1-А Аквакультура, серед сезонних працівників також переважають чоловіки (94 %) порівняно з жінками 24 особи (6 %), причому частка чоловіків набагато більша, ніж серед осіб з повною або частковою зайнятістю. А характер зайнятості у категорії тимчасово зайнятих працівників дуже близький до структури сезонно зайнятих – значно переважають чоловіки (181 особа, або 95 %): жінок за цією формою зайнятості працювало 10 осіб (5 %).

Подібна структура зайнятості характерна і для країн Європейського Союзу, де у цілому у сфері аквакультури значно переважають чоловіки (78 %) (Scientific, Technical and Economic Committee for Fisheries (STECF) – Economic Report on the EU aquaculture (STECF-22-17). Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2023, doi:10.2760/51391, JRC132648) Частка жінок у секторі аквакультури окремих країн-членів ЄС коливається від 0 % (Нідерланди) до 68 % (Бельгія). У країнах-членах ЄС (щодо яких у STECF були дані) з подібною до української структурою аквакультури (тобто домінуванні прісноводної аквакультури, а також мікропідприємств у виробництві)) гендерна ситуація була подібною до української: Болгарія – 15 % жінки, 85 % чоловіки; Чехія – 14 % жінки, 86 % чоловіки; Латвія – 13 % жінки, 87 % чоловіки.

ВИСНОВКИ

1. Запровадження оновленої форми звітності 1-А аквакультура дозволило побачити у деталях структуру виробництва аквакультури в Україні. Значно зріс ступінь звітності суб'єктів аквакультури. Відновились до передвоєнного рівня обсяги вирощування риби та ракоподібних та зросла реалізація товарної продукції. Це безумовно позитивні моменти від впровадження оновленої форми звітності

2. У той же час, мусимо визнати, що інформація, яка збирається в рамках формату 1 А-аквакультура (річна), не може бути використана для коректного економічного аналізу стану галузі. Хоча дані, що містяться в формах, доволі цікаві для аналізу, але відсоток звітності, відсутність інформації про відсоток реально активних підприємств тощо унеможливають більш поглиблений аналіз без сумнівів у його коректності. Так, видаються сумнівними витрати кормів на виробництво практично усіх об'єктів аквакультури. Це ще більш сумнівно, тому що значна їх частка є імпортованою продукцією, і, якщо дивитись проспекти компаній-виробників кормів, ті параметри, які закладаються виробником (кормовий коефіцієнт), набагато нижчі (тобто ефективніші) за ті показники, які отримують українські виробники. Не виключено, що економічна ефективність українських виробників знаходиться далеко позаду економічної ефективності

виробників Центральної Європи, але занадто великі розходження багатьох показників, зокрема за витратами кормів, які у багатьох випадках однакові з країнами-сусідами, дають підстави сумніватися у коректності зібраної інспекторами територіальних органів Держрибагентства інформації.

Дуже суперечливо виглядає інформація про раптовий сплеск обсягів товарного вирощування судака та дунайського лосося. До серпня 2024 року – часу подання інформації про стан розвитку рибальства та рибництва в Україні до ФАО – рекомендується провести перевірку сумнівних даних та, за підтвердження сумнівів, внести відповідні корективи у форми звітності.

3. Не виключено, що як респонденти, так і інтерв'юери не дуже розуміють відмінності між типами ставків, типами стад тощо. Крім того, технологія збирання інформації потребує належного фахового навчання збирачів інформації, обізнаності їх з процесом виробництва продукції в аквакультури, знання об'єктів аквакультури «в обличчя». Сумніви у достатній для проведення опитувань кваліфікації інтерв'юерів виникають з огляду на доволі некоректну навіть з побіжного розгляду інформації про обсяги вирощеної та зарибленої молоді, наважку зарибку тощо. Ця інформація також, на наш погляд, має бути додатково перевірена.

4. Негативний вплив на якість інформації та можливості її коректного аналізу чинить відсутність працюючого реєстру рибогосподарських водойм – відсутність такого реєстру/бази даних дуже суттєво відрізняє Україну від практично усіх сусідніх країн, включно з ЄС, з одного боку, та державою-агресором – з іншого. Будемо сподіватись, що ця ситуація виправиться і у подальшому полегшить та зробить більш коректним аналіз рибницької діяльності.

5. Також не можна більш-менш зрозуміло пояснити наведені у таблицях кількості рибницьких господарств по країні та окремих областях, їх щорічні зміни у великих обсягах (сотні, а то й тисячі господарств зникають та з'являються). Не виключено, що це пов'язано у першу чергу з нефаховою роботою збирачів інформації, хоча можуть бути і інші, невідомі нам, причини. Крім того, як зазначено вище, форма не передбачає фіксації реального статусу рибницького господарства – чи воно працює як товаровиробник, чи використовується для рекреаційного рибальства, а чи взагалі не здійснює діяльність за КВЕД-2010, група 03.2 «Рибництво (аквакультура)».

6. У зв'язку відсутністю прохань (навіть не вимог) до виробників про надання інформації щодо виробництва у РАС та проточних басейнах (сомівництво, форелівництво, осетрівництво тощо) охоплення інформацією згаданих напрямів, з урахуванням результатів окремих інтерв'ю, становить не більше 10–30 %.

7. Інформація щодо осетрів, можна припустити, більш-менш відповідає реаліям, оскільки виробництво цієї групи риб, яка фактично у повному складі внесена до Списку II Конвенції CITES, відбувається майже повністю прозоро, на дозвільних засадах. З огляду на це відстежується загальноєвропейський (та і загальносвітовий тренд) до наголосу в осетринництві на напрямі виробництва кав'яру, а не товарної риби (певне виключення – Китай).

8. В Україні, як і у решті країн Європи, повільно відбувається диверсифікація у частині нових об'єктів аквакультури. Згадувані у статистиці сріблястий карась (основа продукції), плітка, краснопінка не є об'єктами відтворення, їх відтворення відбувається незалежно від людини, тобто вони за визначенням лише з дуже великими припущеннями можуть вважатись об'єктами рибництва (у частині використання кормів) – лише використовують залишки ресурсів, які витрачаються на аквакультуру комерційно цінних видів, і виключно за методом вилучення та часткового (вимушеного) втручання людини у їх життєвий цикл включаються до об'єктів аквакультури (за визначенням ФАО). У групі «Інші» об'єкти товарного вирощування/об'єкти аквакультури потрібно давати у ремарках розшифровку за кожним окремим господарством, адже, відповідно до вимог ФАО, нерозшифрованими мають лишатись не більше 5 % обсягів вилученого об'єкту рибальства/рибництва.

9. Роботи з domestикації нових об'єктів аквакультури з числа місцевих представників іхтіофауни в Україні, наскільки нам відомо, на відміну від країн Європи, не здійснюються. Такі роботи вимагають суттєвого фінансування з різних джерел, у першу чергу державного бюджету, як це відбувалось у ЄС протягом 2014–2020 рр. у рамках проекту «Diversify!» та низки інших проектів. Крім того, в Україні так і не вирішено питання використання в товарній аквакультурі так званих «червонокнижних» видів, які, за відповідальної та на науковому підґрунті domestикації, могли би стати об'єктами щонайменше нішевої аквакультури, а з іншого боку, нарешті створити базу для створення

колекцій червонокнижних видів *in vivo*, як це передбачено статтями 4 та 9 Конвенції ООН про охорону біорізноманіття, але так і не виконується в Україні. До таких видів належать минь (роботи з цим видом тривають уже багато років у декількох країнах Європи, у-першу чергу у Німеччині та Бельгії, але не в Україні), деякі аборигенні коропові тощо. Згадуємо у висновках про це, тому що диверсифікація об'єктів рибництва саме у напрямі використання аборигенних видів згадується у стратегіях ЄС на період до 2027 та 2030 рр. «Від ферми до виделки» та Стратегії з біорізноманіття, а також у Стратегічних настановах щодо розвитку сталої аквакультури ЄС на період до 2030 року.

10. Проте українська аквакультура, незважаючи на всі негаразди, має значний потенціал до розвитку. Зокрема неналежним чином використовуються, а часто взагалі не використовуються, наприклад, потенціал термальних джерел Закарпаття для потужного розвинення сомівництва, як це спостерігається в Угорщині, яка за десяток років перетворилась у провідну, в частині сомівництва, європейську державу. Це ж стосується використання води карпатських річок, адже Польща побудувала третю за обсягами у Європі систему виробництва райдужного пструга, і цей об'єкт аквакультури вже навіть перевершив за обсягами виробництва традиційне для Польщі коропівництво. Питання лише в тому, як ефективно ми зуміємо цей потенціал розкрити.

Сьогодні в умовах військової агресії РФ в Україні найактуальнішим питанням постає продовольча безпека держави. На аквакультуру, як на сферу виробництва цінного харчового продукту, покладена відповідальна місія – забезпечення рибою населення, не допустити голоду. Військовій стан передбачає оптимізацію виробничих активів для нарощування потужностей виробництва. Ми маємо робити все для нашої Перемоги у цій війні. Тому українська аквакультура має шанси в короткий час усунути більшість перешкод, які заважають працювати.

Бюджетна установа «Методично-технологічний центр з аквакультури», м. Київ